

ПОГАНСЬКА АУРА

Ми вічні, як весняні вруна,
Як птиці вищої перо:
Озався в слові дух перуна,
Якого скинули в Дніпро.

Чи він доплив до Ненаситця,
До Січі вірної доплив?
Там знову правда заіскриться
Жаданням буйності і див.

Такий наш час, свавільно клятий,
Такі невітшені жалі:

Перун на всіх хрестах розп'ятий,
З вінком терновим на чолі.

І я молюсь: тобі – ще вчора,
А завтра жадобі розп'ять, –
Бо знов свавільна непокора
Шарпнула шаблі рукоять.

А серце сотні літ в жалобі
Жертвну ватру розкладе:
Ти вплив – у якій подобі?
Ти де, мій боже, де ти, де?

ТАК НЕ ПРАГНЕТЬСЯ ПІДСУМОВУВАТИ...

Однак же думається.
Думається: звідки вийшов, якими дорогами
чи бездоріжжям приводилося пробиратися,
до чого врешті дістався...

І основне: що з написаного мною сприймається –
людьми, та й самим собою, адже з часового
виміру вже можна виділити часинку для того,
щоб оглянутися, щоб зважити, уяснити,
зберегти чи відкинути.

Зрештою: що я сам вважаю визначальним у
справі, якій присвятив своє життя.

В одній із моїх останніх поетичних збірок,
присвяченій друзям із Заньківчанського театру,
є такі рядки, – у вірші, який мені видається
визначальним (наведу першу строфу):

*Вірний друг мого болю, актор, арлекін,
Із душею, що наче покрайна сфера...
Наша правда без гриму не вийде на кін,
Наша правда без гриму – не більш,
як химера.*

Бо це мистецька правда – правда, без якої
нічого й говорити про якусь вартість того чи
того твору. Для мене вона – наче всотана із
Шевченка: «Нехай же серце прагне, просить /
Святої правди на землі».

Я міг би викарбувати ці слова на своєму
щиті. Але в серці – то вже напевно.

Повернімося, однак, до вірша. Він присвячений
моєму другові й землякові Сергієві Кустову –
але міг би адресуватися, як на мене, кожному
акторові, кожному співцеві, самому собі.

«Наша правда без гриму не вийде на кін...»

Бо ж наче просто – виходь наперед громади,
проголошуй правду.

Але ж це не буде мистецтвом.

У мистецтві правда захована в ребуси, в ша-
ради, в парадокси, в загадки, зрештою, загри-

мована начеб під щось інше. А читач або глядач
має підключитися до гри, шукати розгадок, ви-
сновувати свої версії.

Зрештою, ще з дитинства, а я виріс у сотен-
ному містечку Лохвиці на Полтавщині, на вулиці,
де ще із 1922 року стоїть пам'ятник Г. С. Ско-
вороді, в мою душу всотувалися його слова з
байок та притч – вони зводилися до «сили», до
моралі, до парадоксу. А ті загадки (моя мати
знала їх без ліку) – це ж той самий грим на
правду: бо ж має стати мистецькою річчю. Ми
любили їх загадувати й розгадувати – особли-
во, коли збиралися із сусідськими дітьми, непо-
коїлися, часом навіть злилися, коли розгадка
ховалася понад наші дитячі розуми. Зрештою,
такими були не тільки ми.

А чи не до завуальованості правди вчили
мене – ще першокласника – дві знакові події: я
йду до школи, і мати вішає мені на шию хрес-
тик. Учителька запевняє, що бога немає, і вішає
мені на шию краватку. Я ж знаю, що вони обидві
не можуть мені брехати – але я зрозумію, що
допитуватися в них до правди я не маю права,
мушу приймати як визначене. Мушу сам домис-
лити, сам розсудити, загнати розгадане у своє
глибинне, потаємне...

І не кажіть, що ми в ті та й пізніші дитячі
роки були аж геть забембані галасливою про-
пагандою – принаймні в наших душах якимсь
дивугідним чином намагалися вжитися дві про-
тилежні правди у своїй неполічимості відмін.

Я ж особисто не міг вивільнитися від того
протягом усього свого життя, а творчого – то
вже безсумнівно. Тож тепер я усвідомлюю: цей
спосіб алегоричного мислення вкорінився як
визначальний у моїй поетичній практиці: при-
хований смисл, підтекст, іномовлення. Саме він
спонтанно скеровував моє перо саме так, а не

по-іншому, не вимагаючи, чи й навіть уникаючи, пояснень. Навіть у моїй знаковій пісні «Намалюй мені ніч», текст якої написаний ще в юності, є такі слова: «...коли зорі багряні вирушають у путь, щоб згоріть!..» Це ж насправді не про зорі – це про нас, молодих, які щойно ставали на нелегку дорогу творчості, а вона в ті часи вимагала бути готовим до самопожертви, до згорання. Зрештою, ще один варіант цієї ж самої пісні, з музикою канадського українця Богдана Весоловського, популярної за океаном, саме на цьому й наголошує.

Проте є речі, які вимагали певнішого визначення, переосмислення.

Це пов'язане, безсумнівно, із новими часами в нашому житті, починаючи від перебудови, від підключення до реальної боротьби словом за нову реальність, аж до самовизначення Української Державності.

Тож я читаю і перечитую заборонене досі, тож я беру і перечитую Святе Слово – і мені стає світліше, але не легше.

Як на мене – там аж надмір несправедливості, покари невинних за гріхи винних, поневаження одних за рахунок інших, вибраних. Цілий довжелезний ряд: вигнання з раю, Содом, Вавилон, потоп...

Той же Голодомор – за що така покара на весь народ?

Я нагадаю тут про таке, що понині в розвідках про Голодомор лишається натяками, непевними здогадками – про фактично численне материнське божевілля від розуміння неможливості порятувати своїх дітей – зрештою, тут варто звернутися до відомого вірша Павла Тичини – хоч він і не стосується тридцять третього: там божевільна мати доходить до дітожертства. Та й у поемі Миколи Руденка страждення героїня не уникає подібної долі. А в моїх згадках ще й трагедія сусідки – її, збожеволілу, забрали з хати, начеб до божевільні, і вона звідти не повернулася...

Чи ще така тогочасна блюзнірська деталь: саме навесні, в найскрутнішу пору, нам, першокласникам, учителька роздає уламочки скла: треба видряпувати карлючку в літері «г», бо то святотатство, такої літери в нашій азбуці більше не буде...

Це для нас – голодних і малосильних – було наче якимось глюмом, як уже пізніше я його намагався розтлумачити бодай сам собі.

Голодний не має права бути щасливим – це теж із Сковороди.

А довкруг голод, поневаження одвічних моральних засад, перевернуті сумління.

А ще до того – руйнація церков, скинуті хрести, потрошені дзвони, безвірницькі бригади ходять по хатах із вимогою потрощити ікони, навіть більше – з примусом господарів потоптатися на них...

Я навчений прощати – але я цього не прошу ні кремлівським сатрапам, ні самому Всевишньому.

Загиблі діти – я бо сам був тоді дитиною...

Кажуть, що для Бога немає померлих дітей, що вони живі. То як він дивиться їм у вічі?

Я з тих поетів, які за останні двадцять-тридцять років багато пишуть саме про віру, заглиблюючись у біблійні сюжети, переосмислюючи пережите.

Уже хоч би знакова книга «Молитва отця Зенона» – про стражденний путь камчатського засланця – дозволила мені (щоправда, з підтримкою ще кількох дитячих творів на богословську тему) стати першим лауреатом центральної літературної відзнаки Української православної церкви – премії імені Паїсія Величковського.

Але ж іще перед тим у мене було написано:

*А на іконі мій вічно догідний святий
Раптом оцірив свої вовкулаківські ікла...*

Бо ж пригадувалося чуте ще з дитинства – як «ішов на Бога хлоп з києм, обдурений у вірі тричі...» Він виступив із києм, бо не знав, як іншим способом захистити свою правду, а неправди було йому задосить.

Я не можу гордитися цим, я знаю, що я грішу і не матиму прощення.

Але саме така для мене мистецька правда, як би я не заганяв її в підтекст, гримував, ховав у звабні шати...

Хоч – я, напевно, перебільшую свої боготборчі потуги, попри все я вірю в правове всесилля чогось незбагненого у своїй мудрій величі, щоб тільки більше милосердя воно мало у своєму серці.

Набутий досвід, знання, тривалі розмірковування дали мені змогу прийти до геть несподіваного, принаймні в наших суспільних колах не утвердженого рішення про глибинну державотворчу суть нашого народу.

Адже подивовувало: позад нас довгі віки неволі та недолі, ті й ті завойовники та підкорювачі, які із сатанинською затятістю нищили все самобутнє рідного народу. Викорінювали навіть натяки на самостійне існування, на окремішність – а мій народ, попри величезні втрати – тримався!

Більше того: в підневільних умовах знаходив у собі сили жити державницьким життям. Остаточно мене в цьому переконанні утвердила праця над архівами мого рідного сотенного містечка – «Судовими актами Лохвицької ратуші другої половини XVII ст.»: коли суспільство тримається, коли в ньому існує виборна влада, коли жоден злочин не лишається без покарання – то вже це гідне найвищих похвал.

У чому ж його життєтворча сила? Як на мене – він усі ці довгі, вільні й невільні часи, жив за неписаними законами своєї рідної моралі: рідних пісень і слова, казок і приказок, заговорів і намовлянь, загадок і примовок, звичаїв і обрядів, ритуалів, і ще, і ще!.. – в них сконденсовано всі належні людські права, всі звичаєвості, всі зобов'язання. Тобто: мій народ мав свою Конституцію! Конституцію СЛОВА! Так, у його численних найрізноманітніших проявах – але береженого і шанованого у всі часи.

І тому для мене викарбувалося: ми, хто служить у наші дні цьому Слову, просто зобов'язані говорити з нашими читачами не як з одвічним рабами – а як з людьми, які жили і живуть за конституційними законами самодостатності, глибоко в собі бережуть свою велич і гідність, віру й певність у перемогу справедливості.

Як на мене – ці переконливі засади були сформовані ще задовго до появи християнства на наших землях – вони одвічні!

І саме з ними мені легше й спокійніше у своїй творчій роботі, в запаморочливій праці над аркушем паперу: є визначеність, зникла потреба борсання в примарних пошуках, навпомацки визначаючи потрібне: те, що раніше пробивалося в підтекстах, спорадично і не завжди переконливо, – поступилося місце зрозумілому інструментуванню працівника.

І відступило кудись у безмірне оте «каторжна праця письменника», натомість висвітлилася радість від навіть виснажливої, «сінокосної» напруги.

Але ж – ще не встиг я довершити цієї фрази, як моя ліва рука стримує праву: Та ж зупинися, не все так сонячно і веселково у нашому творчому царстві, ще є скільки проблем поза нашим вирішенням, ще скільки тем уникають розкриття, скільки написаного вимагає пересмислення, уточнення, доповнення. Та бодай заглянь до своїх недавніх денників, ти ж сам там занотовував дещо інше. Відшукай, зацитуй його тут.

То що ж – це також моя воля, ото ж я нагадую собі.

Є теми, до яких я звертаюся та й звертаюся – насамперед через їхню привабливість, значимість для душевної рівноваги, а то й через досьгоднішню неспроможу вирішити задумане.

Це насамперед – прощання із рідним краєм, родиною, друзями, Сулою.

Тож і повторюються в різних варіантах – приваба незнамого, незвіданого, прагнення вищого. Тут і дорога, кінь, човен, поламане весло, підбите крило, туга за нездійсненим.

Тема материнської долі – над якою тяжіє примафа Голодомору, це тема шляху до божівилля через неспроможу порятувати дітей.

Тема Майдану – вона мене возрадувала останні десятирок років, адже завдяки їй твердо повірилося в незнищимість народу, України.

Але є й теми, до яких я повертаюся, не змігши вирішити задумане при перших спробах.

Це, зокрема, тема Сізіфа – з її марнотою наших зусиль. Тобто конкретно перефразоване в символи, в небесну кару. Кільканадцять (!) разів я брався за перо – і все марно. Написане так і лежить відкладеним. Здається, надрукував тільки одного вірша – де тема вирішується лишень частково.

Не надаються до легкого вирішення і контраверсійні місця зі Святого Письма – а до Біблії я звертаюся все частіше й частіше. Не приймає душа теми обраного народу, безпримінної закладеної в наших душах гріховності – за яку попри все приведеється розплачуватися кожному зокрема. А то й усьому народові – як при Потопові, коли вся людськість була приречена до поглинання стихією.

І чи не те злосилля тяжіє над нами понині – коли йдуть один супроти одного брат на брата, батько на сина?

Найгірше – з повстанням ангелів. Як не мізкуй – але годі збагнути: чому вони збунтувалися – в раю? Чого їм було недосить? Яка була позитивна програма в повстанців, який лад вони збиралися встановити – в раю?

І то ж учораїні брати розділилися – на ангельську й чортівську силу.

Для чого, невже не було інших рішень?

Проблема видається приналежною до біблійних легенд – але вона переноситься й переноситься на наші життєві взаємини з таким от висновком: в раю живому жити протипоказано. Рай не тоді, коли все є, з надміром, бо пересичені дуріють; рай – це коли ти сам домагаєшся чогось гарного, для себе і для людей. Починаючи від засвоєння шкільної науки, до оволодіння трудовими навиками, до творення!

